

АЛЛА ПЕТРУШКЕВІЧ

Гродна

**ПРАБЛЕМА БЕЛАРУСКА-ПОЛЬСКИХ ДАЧЫНЕННЯЎ
У АПОВЕСЦІ АЛЯКСЕЯ КАРПЮКА «ДАНУТА»**

У 2008 годзе споўнілася 50 гадоў, як аповесць слыннага беларускага празаіка Аляксея Карпюка «Данута» пабачыла свет у гарадзенскім альманаху «Нёман», зборніку твораў пісьменнікаў Гродзенскай вобласці – такі падзаглавак мела выданне. У тым часе часопіс быў даволі папулярным сярод чытачоў не толькі Гарадзеншчыны, але і ўсёй Беларусі. Пра гэта сведчыць і немалы наклад – 5000 асобнікаў. Імёны многіх аўтараў згубіліся ў часе, іх творы, прысвечаныя апяванню зусім не светлай сацыялістычнай, калгаснай явы нічога не гавораць сённяшнім чытачам, але між іх знаходзім прозвішчы тых, хто вядомыя сёння як знаўцы пісьменнікі, навукоўцы, дзеячы беларускай культуры: Васіль Быкаў, Міхась Васілёк, Данута Бічэль, Апанас Цыхун, Барыс Клейн.

Аповесць Аляксея Карпюка распачынала той цікавы для даследчыкаў культуры Гарадзеншчыны і сёння нумар часопіса. Яна выйшла пад назвай «У маладыя гады», а імя галоўная гераіня мела Крыся.

Вядома, што Аляксей Карпюк быў праўдзівым працаголікам. Кожны свой твор ён перапрацоўваў неаднойчы. Аповесць «Данута» перараблялася 32 разы. Таму пад апошняй публікацыяй твора прачытаем расцягненую на дваццаць гадоў дату – 1958 – 1978.

Згадваючы час працы над творам, аўтар пазней пісаў: «Перарабляючы і перапісваючы рукапіс, я нарэшце сваёй гераіні выбраў і канчатковае імя – Данута. Мне яно спадабалася свежасцю, хоць на Гродзеншчыне тады называлі так амаль кожную трэцюю дзяўчыну» [1, с. 505]. Пэўную супярэчнасць у згадцы аўтара можна вытлумачыць так: хоць у нашых мясцовасцях гэтае імя было вельмі папулярным, у беларускай літаратуры яно і сапраўды было свежым, новым. І менавіта гэтакім успрымае яго герой аповесці Янка Барташэвіч: «Яна мела прыгожае ні то літоўскае, ні то польскае імя – Данута. Яшчэ можна было да яе казаць: Данка, Дана, Дануся...» [2, с. 53].

Далёка няпростым быў шлях твора да чытача, пра што даведваемся з артыкула Аляксея Карпюка «Перыпетыі пошукаў». Сёння крыху прызабытая, у свой час аповесць набыла вялікую папулярнасць. Яна ўведзена ў новае, кнігазбораўскае выданне выбраных твораў пісьменніка (2007 г.), аўтар прадмовы да якога вызначыў аповесць, мажліва занадта катэгарычна і адназначна, як «лепшы празаічны твор пра каханне, напісаны па-беларуску» [3, с. 15].

Аповесць «Данута» складаецца з трох частак. Трэцяя, што апісвае час, калі ўсё «завярцелася» (а гэта падзеі 1939 года, Вялікая айчынная вайна), па мастацкіх вартасцях значна ўступае першым дзвюм. Тут страчваецца тое незвычайна далікатнае, тонкае пацудзе, якім прасякнуты першыя часткі твора, якім жыве герой і праз якое ён успрымае свет. І гэта натуральна і зразумела, бо і герой у многім змяніўся. Але найперш змяніліся абставіны, бо свет стаў цалкам іншым.

У першых частках падзеі адбываюцца ў Вільні напрыканцы трыццаціх гадоў, напруэдадні Другой сусветнай вайны. І ўжо гэта незвычайна. Згадайма твор беларускага савецкага пісьменніка паваеннага часу, дзе б падзеі адбываліся ў Вільні. Гэта сучасная літаратура вяртае нам «нашу» назаўжды страчаную «крывіцкую Мекку», а ў тым часе такое месца дзеяння і сапраўды было выключным. Матыў гораду – адзін з цэнтральных у аповесці, а незвычайны рамантычны шарм Вільні адыгрывае не апошнюю ролю ў раскрыцці асобы галоўнага героя – беларускага хлопца Янкі Барташэвіча. Такі выбар месца дзеяння абумоўлены яшчэ і тым, што менавіта гэта – чужое для вясковага хлопца гарадское асяроддзе – і стала першапрычынай таго, што ў душы ягонай пачаў адбывацца вельмі складаны працэс разбурэння цэласнасці. Гэта той жа, знаёмы нам з нашаніўскай літаратуры, з прозы Максіма Гарэцкага матыў раздваення душы, які асабліва ярка прагучаў у першай беларускай аповесці «Дзве душы».

Юным героем рухае цалкам натуральнае жаданне падабацца, рабіць уражанне на іншых, быць вартым увагі. Ён пакутуе ад адзіноты, пакінутасці ў чужым горадзе. Яму здаецца, што ён «у Вільні – няпрошаны госць і каб паехаў дахаты, ніхто гэтага і не заўважыў бы. А яшчэ здалося, што я нічога не варты» [2, с. 34]. Адчуванне сваёй непаўнаважнасці прыходзіць тады, калі Янка Барташэвіч сутыкаецца з з’явамі, да якіх не быў падрыхтаваны ранейшым жыццём. Да прыкладу, на канцэрце класічнай музыкі юнак без аніякай музычнай адукацыі не здольны зразумець захопленасці слухачоў, што прыводзіць да недарэчных высноваў і гэткіх жа паводзінаў: «І чаго людзі ходзяць на такія канцэрты? Буржуі, свалата, няма іншай работы! Я пазяхнуў і стаў азірацца на залу» [2, с. 36]. Гэты ваяўнічы настрой пасля размовы з суседкай вельмі хутка змяняецца на разуменне сваёй непадрыхтаванасці, недасведчанасці, ад чаго пакуты героя яшчэ больш павялічваюцца: «Ішоў я з канцэрта сам не свой. Мяне не пакідаў выраз шчырага здзіўлення, спагады на твары жанчыны і інтанацыя яе голасу... Мне далёка да слухачоў у зале: да мяне, нібы ды глухога, не дайшоў ні адзін гук» [2, с. 37].

Герой задаецца пытаннем: «Ці вырвуся калі з гэтага?» [2, с. 37]. Пераадоленне сябе, духоўнае ўзыходжанне Янкі Барташэвіча, ягоныя маральныя перамогі і паразы праходзяць па шляху пераадолення дысгармоніі, раздваення. І першае, што даволі лёгка ўдалося зрабіць герою, – гэта дабіцца гармоніі з душой горада. Лёгка, таму што яшчэ раней многа ведаў пра Вільню, пра тую падзею, якія былі звязаны з беларускай гісторыяй, культурай. Вандроўкі па старажытных вулках гораду даюць яму вялікую асалоду, напаўняюць радасцю і гонарам ад усведамлення далучанасці да вялікіх спраў. Успрыняцце Вільні як цуду, як святыні напаўняе душу юнака вялікім шчасцем, у якое няпроста паверыць, бо няшмат дарункаў лёсу меў у жыцці: «Гледзячы на гэтую старажытнасць, я забыўся на ўсё і адчуў, як у мяне пачынае займаць дух ад усведамлення, што хаджу мясцінамі, пра якія толькі пішуць у кніжках.

«Няўжо я ў Вільні? А мо толькі сню?

І ўсё ж такі я ў Вільні, эх!..» [2, с. 37].

У гэтым кароткім выгуку-выдыху змяшчаецца столькі адчайна-радаснага пачуцця, пра што можна расказаць бясконца, але адлюстравана аўтарам менавіта гэтак: як імгненне, як проблскі маланкі.

А самай значнай прычынай раздваення души героя сталася каханне да генеральскай дачкі Дануты Янкоўскай, каханне, якое прынесла яму многа радасці, шмат новага, нязвяданага раней, але і мноства пакутаў. Адна палова души героя жыве таемным хваляваннем, у ёй пануе вобраз прыгожай гімназісткі, гучыць яе спеў, пачуты выпадкова ў часе канцэрта. А ў іншай палове распальваецца, падаграваецца варожасць да яе, бо – генералава дачка, бо – полька. Каханне і нянавісць пераплятаюцца ў сэрцы юнака. Калі другое пачуццё выклікана ўздзеяннем на героя высювага выхавання, цяжкай працы, несправядлівасці, якую неаднойчы даводзілася цягнуць ад багацеяў, то першае – магутнай сілай прыроды, таемным прыцягненнем да святла і хараства. І гэтае другое мусіць перамагчы, бо каханне – сіла стваральная, у той час, калі нянавісць разбурае, знішчае.

Працэс раздваення души балючы, амаль фізічна адчувальны героем: «Мая душа раздвоілася. Я адчуваў пагарду і варожасць да новай забавы панюў. Але Дануса, я ведаў, недзе не магла дачакацца яе. І другая мая палова была верная Дануце, хвалявалася гэтаксама» [2, с. 64]. Неаднойчы юнак задае сабе пытанне: «Пры чым тут Данута?», якое гучыць рытарычна, бо, канешне ж, яна, такая светлая, чыстая, добрая, ні пры чым.

Праблема беларуска-польскіх дачыненняў – адна з цэнтральных у творы. Дачыненні паміж прадстаўнікамі двух народаў заўсёды былі вельмі няпростымі. Аўтар не ўнікае гэтай спрадвечнай праблемы. Яна існуе на ўзроўні адносін між людзьмі, на што робяць уплыў гістарычныя, геаграфічныя, эканамічныя і іншага роду стасункі між дзяржавамі. Пра тое вельмі слушна напісала гарадзенская паэтка Данута Бічэль у вершы-прысвячэнні свайму сябру, вядомаму польскаму літаратару Мацею Юзафу Канановічу, чые карэнні тут, на нашай гарадзенскай зямлі:

Між суседак-краін не заўсёды ўсё гладка.

Прагавітасць да ўлады – то мір, то вайна.

Тут граніца зыбалася, ды дашчаная кладка.

Ды любоў і нянавісць у сяброў тут адна [4, с. 323].

Варожасць да прадстаўнікоў польскай нацыянальнасці ў многім ёсць вызначальнай прычынай пакутаў галоўнага героя Янкі Барташэвіча, раздварэння ягонай душы паміж каханнем да прыгожай полькі, генеральскай дачкі Дануты і варожасцю да ўсяго, што звязана з яе нацыянальнасцю. Самае недарэчнае, што нацыянальная нецярпімасць была навязана Янку з самага маленства якраз выхаваннем маці. Жанчына ж атрымала гэта ў спадчыну ад сваіх бацькоў. Герой аналізуе гэтую з’яву, імкнецца дайсці да каранёў варожасці між беларусамі і палякамі: «Я жыў на граніцы Польшчы з Беларуссю. У маёй мясцовасці панавала нянавісць паміж двума суседнімі народамі, адурманенымі шавінізмам і забабонамі, гарэлкай і рэлігіяй» [2, с. 50]. Прычынаў, як вядома, нямала. Адна з іх – нежаданне хоць нейкіх стасункаў, асабліва мажлівасці парадніцца з ненавіснымі суседзямі, што і выказана ў наказе маці, якая адпраўляе сына ў горад: «Каго хочаш выбірай сабе там за жонку. Нават за жыдоўку нічога не скажу. Адно не бярэ мне полькі. Яе нага не ступіць на мой парог, покуль жыціму! Так і ведай сабе!..» [2, с. 50]. І вось ён, паслухмяны сын, што шчыра шануе сваю маці, перакрэслівае сваім каханнем гэтую, па сутнасці сваёй недарэчную, нянавісць. І ад таго пакутуе яшчэ больш.

Незвычайнай свежасці, далікатнасці ў адлюстраванні пачуццяў герояў беларускага хлопца Янкі Барташэвіча і генеральскай дачкі полькі Дануты Янкоўскай праявіў дасягае не ў апошняю чаргу праз легкавейныя, ледзьве ўлоўныя водары, шлохі, колеры, што ўрываюцца ў абуджаны каханнем свет душы маладога героя як найвялікшы цуд: «Я паспраўднана адчуў вясну з усімі яе пахамі, птушыным шчабятаннем..., сіняватую рунь яравых..., луг, пакрыты ўжо лотаццю такой далікатнай жаўцізны, што дзіва брала, як гэтка прыгажосць можа ўжывацца з бруднай цінай» [2, с. 116].

Пад вясковай, сялянскай, грубай, жорсткай, часам нехлямяжай знешнасцю Янкі Барташэвіча і за адпаведна гэтакім ж ягонымі паводзінамі хаваецца такая кволая, ранімая, вытанчаная душа, што прагне хараства, што здольна на самае ўзвышанае, светлае пачуццё. Ягоная грубасць – гэта і ёсць тая брудная ціна, наносная, напуская, своеасабліва ахоўная рэакцыя ў свеце чужым, жорсткім і несправядлівым, дзе неаднойчы даводзілася зносіць абразы, пагарду, знявагу з боку нялепшых прадстаўнікоў польскай нацыянальнасці на дзе самага дарагога, роднага. Згадаем хіба самы балючы з мноства іншых выпадкаў, адзе зневажалася душа маладога чалавека: «Неяк маці прыслала мне ў Вільню вышытую кашулю. На ўроку польскай мовы і літаратуры ўбачыў яе наш прафесар Залескі і заявіў класу:

–У Афрыцы ёсць народы, якія любяць каляровыя шкельцы, каменьчыкі, ніткі. .. У нас на «крэсах» гэтае дзікунства захавалася ў тым, што мясцовыя сяляне расшываюць вопратку рознакаляровымі ніткамі. І выхаленай рукой ён паказаў на мяне: –Вось вам жывы прыклад!» [2, с. 47].

Цывілізаваны дзікун, прафесар-шавініст быў далёка не адзіным, хто імкнуўся прынізіць і абразіць, хто прадстаўляў не лепшы бок польскай інтэлігенцыі. Таму трэба было абараняцца, трэба было станавіцца моцным і жорсткім. А якраз з гэтага свету яна – першае і самае вялікае каханне героя, абараніцца ад якога Янка Барташэвіч не мае ніякае сілы.

У спагадных вачох Дануты юнак заўважыў тое незвычайнае, што калісьці так чаравала Максіма Багдановіча: вобраз маці ў вобліку дзяўчыны. Расказвае ёй пра крыўду, што меў ад выкладчыка, і заўважае, як змяняецца яна, як спачуванне і крыўда, абурэнне і бяссільная злосць перапаўняюць дзяўчыну. Яна як бы здымае з ягонай душы цяжар, і там становіцца светла і хораша. У гэтую хвіліну ужо дарослы, цалкам самастойны, такі дужы, моцны Янка Барташэвіч нагадвае маленькага хлопчыка з вершаванага аповеда Максіма Багдановіча «У вёсцы». Такое светлае супакаенне здольна прынесці шчырая спагада, спачуванне: «Раптам мне зрабілася лёгка-лёгка на душы, як бывала толькі ў дзяцінстве, калі выкладзеш сваю крыўду маці» [2, с. 47]. У гэтым эпізодзе герой, не ўсведамляючы, не аналізуючы сітуацыі, а толькі пад уплывам адчування, што ўспыхнула імгненна, ставіць іх побач – сваю маці, беларуску, якая так ненавідзіць палякаў, і Дануту, польку, якая ў пяшчоце і дабрыні сваёй нагадвае маці. Тым самым аўтар яшчэ раз падкрэслівае: менавіта адносіны між людзьмі павінны быць вызначальнымі, павінны стаць той кладкай, хай яшчэ ўсё хісткай, што павінна пралегчы праз бездань міжнацыянальнай нянавісці.

Юнак-беларус адпрэчвае вельмі многае з таго, што адбываецца ў горадзе, што ладзіцца польскімі ўладамі. Бачыць і разумее недарэчную сітуацыю ў Польшчы, што склалася напярэдадні Другой сусветнай вайны. Прыводзіць дакладныя факты пра вайсковую падрыхтоўку: «Дзіўна гучала самавяхваленне ваеннай клікі. Яна заяўляла, што польская армія разгроміць за адзін дзень і бальшавікоў, і немцаў. Чым? Кавалерыя мела дапатопныя пікі. Баявых самалётаў усяго 337... Дзяржаўная казна ледзь ліпела» [2, с. 64]. Начытаны, палітычна пісьменны Янка Барташэвіч прыходзіць да высновы: «Вінаваўцам усяму была сістэма» [2, с. 64].

Узгадаваны з дзяцінства ў юначай душы пратэст супраць усяго польскага выліваецца ў многіх, часцей не абдуманых учынках.

У тых часах патрабавалася, каб мужчыны здымалі галаўныя ўборы, калі вайскоўцы неслі палкавы сцяг. За непавагу да вайсковага сімвалу пагражала зняволенне ў паліцэйскім пастарунку. Янка Барташэвіч, каб не вітаць варожы сцяг, заўсёды абыходзіў вайскоўцаў. Адноўчы выпадкова, не згледзеўшы, натрапіў на вайсковую калону, што ўрачыста маршыравала па вуліцы. Ён застаўся адзіным, хто шапкі так і не зняў, вырашыў: лепей трапіць у рукі паліцыі, чым паступіцца сваімі прынцыпамі. Каб не саступіць, давалося перажыць абразу, ганьбу, прыкінуцца вар'ятам.

Пампезныя святы, якія наладжваюць польскія ўлады ў горадзе, не прымае душа маладога героя, бо гэта чужыя для яго святы. Тут ужо герой выступае не толькі як стыхійны носьбіт нацыянальнай варожасці, а свядома асэнсоўваючы тая няшчасці, што прынесла ваеннае супрацьстаянне між беларусамі і палякамі, якія апынуліся па розныя бакі барыкадаў у гады грамадзянскай вайны: «Меліся аддаць чэсць легіянерам, якія ваявалі за варожую мне справу і прычыніліся да няшчасця майго народа. Мо адзін з тых, каго памянуць на свяце, шомпалам паласаваў спіну майго бацькі або забіў чырвонаармейца, чыя безыменная магілка сіратліва ўзвышаецца пад грушай ля маёй вёскі» [2, с. 64].

Падаграючы нянавісьць, напаўняючыся той бурнай энергіяй, што накіравана ў душы героя, патрабавала выйсця, Янка Барташэвіч не без рызыкі для сябе спраўляе сваё свята, свой салют у імя памяці сваіх герояў, якім для яго застаўся закатаваны ў польскім пастарунку старэйшы сябра, сакратар камсамольскай ячэйкі Сцяпан Рамановіч. Хлопец бярэ наган, які якраз і застаўся ў спадчыну ад Сцяпана, і страляе з яго. Сам разумее, што ягоны ўчынак недарэчны: «Раптам мяне страшэнна пацягнула выкінуць нейкі фокус. Захацелася патрывожыць гэтае магутнае і варожае наваколле. Я падняў наган, узвёў яго і націснуў на спуск» [2, с. 68]. У ягонай душы змагаюцца супярэчлівыя пачуцці: жах і дзікая радасць ад таго, што зварухнуў той агромністы мурашнік, якім бачыцца яму ў гэтую хвіліну горад, на імгненне стаў гаспадаром над цішынёй і цемрай.

Шмат гаворыць пра стаўленне тагачасных польскіх уладаў і пэўнай, даволі шматлікай часткі насельнікаў горада да беларускай культуры здарэнне, што адбылося насамрэч, у якім прымаў удзел і сам Аляксей Карпюк – вечар беларускай літаратуры, які паварожы настроеныя малойчыкі імкнуліся сарваць. Янка Барташэвіч ідзе на гэтае змаганне свядома, укладаючы ў яго нянавісьць да ўладаў і жаданне абараняць сваё, беларускае: «У любы час я быў гатовы прыкласці рукі да ўсяго, што накіравана супроць ненавіснай улады, а тут надарыўся гэтакі выпадак пад настрой!» Патрэбна было змагацца, біцца ў сапраўднай бойцы, каб пракласці беларускаму паэту Граніту (прататыпам гэтага вобраза быў Максім Танк) шлях на сустрэчу з прыхільнікамі ягонай паэзіі.

Дзякуючы вялікаму, шчыраму пачуццю, спакутаваная душа Янкі Барташэвіча пазбаўляецца шчымліва-балеснага раздваення, у ёй гарманічна і непадзельна пачынае валадарыць шчасце. Ён адкідае нянавісьць, поўніцца дабынёй. Тым самым Аляксей Карпюк паказвае, што людзі здольныя пераадолець выпрацаваную за доўгі час міжнацыянальную нецярпімасць. Але наперадзе ў герояў яшчэ шмат дарог, выпрабаванняў, ростаняў і стратаў.

Заклучныя старонкі апавесці хвалююць надзвычайна, гучаць як прыгожы заключны акорд вечнай тэмы. Смута ад страты каханай, ад немажлівасці вярнуць мінулае пераплятаецца тут з радасцю вялікага адкрыцця: каханне вечнае, як вечнае само жыццё.

Спіс літаратуры

1. Карпюк, А. Перыпетвіі пошукаў // А.Карпюк. Выбраныя творы. – Мінск: Кнігазбор, 2007. – С. 501 – 510.
2. Карпюк, А. Данута // А.Карпюк. Выбраныя творы. – Мінск: Кнігазбор, 2007. – С.27 – 387.
3. Фядута, А. У змаганні за праўду / А.Фядута // А.Карпюк. Выбраныя творы. – Мінск: Кнігазбор, 2007. – С.5 – 24.
4. Бічэль-Загнетава, Д. Даўняе сонца // Д.Бічэль-Загнетава. Даўняе сонца: Лірыка. – Мінск: Маст. літ. 1987. – 398 с.

ГАННА АЛЬШТЫНЮК

Беласток

ПОЛЬСКІЯ МАТЫВЫ Ў ЛІРЫЧНАЙ МІНІЯЦЮРЫ ЯНКІ БРЫЛЯ

Янка Брыль – класік нацыянальнай літаратуры, многія творы якога сталіся знакавымі ў беларускай літаратуры. Гэта праява, для якога свет быў напоўнены жывымі гукамі, незвычайнымі падзеямі, цікавымі характарамі. Гэта глыбокі знаўца чалавечай душы, што найбольш ярка адлюстравалася ў самым улюбёным жанры пісьменніка – мініяцюры.

Многія даследчыкі звярталі ўвагу на тое, што вялікі ўплыў на фарміраванне Янкі Брыля як чалавека і пісьменніка мелі Леў Мікалаевіч Талстой, Антон Паўлавіч Чэхаў, а таксама Якуб Колас, Адам Міцкевіч, Кузьма Чорны. Нельга аднак забываць пра ўплыў польскай мовы і культуры, з якімі сутыкнуўся Я. Брыль яшчэ ў школе:

«Польскія (кнігі – *Г.А.*) былі блізка, у школе, спачатку ў Загор’і, а потым у суседнім мястэчку Турэц, дзе я скончыў сямігодку. Міцкевіч, Прус, Славацкі, Сянкевіч, Канапніцкая, Ажэшка... Здаровая, натуральная любаць да польскай культуры, да прыгожага ў польскім народзе – вось найлепшае, што я вынес са школы» [1, с. 447].

Шляхі, якія вызначыў Я. Брылю яго час, яшчэ не адзін раз злучалі яго з Польшчай. Ён наведаў гэтую дзяржаву, быў цесна звязаны з польскай культурай. Варта адзначыць і факт, што Янка Брыль быў вядомы не толькі як пісьменнік, але і як перакладчык з рускай, украінскай і польскай моў. У яго перакладзе з польскай мовы выйшлі паасобныя творы Мар’і Канапніцкай, Элізы Ажэшкі, Яраслава Івашкевіча, Леана Кручкоўскага, Войцеха Жукроўскага, Тадэвуша Ружэвіча і іншых. За гэтыя пераклады і ўмацаванне дружбы паміж народамі ён атрымаў прэмію імя Уладзіміра Петшака (1972) і аўтарскага аб’яднання «ЗАІКС» (1975). Польскія матывы гучаць у раманах «Птушкі і гнёзды», у апавяданнях. У жанры мініяцюры таксама знаходзім цікавасць да пальшчызны. Пісьменнік адлюстроўваў тут польска-беларускае памежжа, гаварыў пра свае адносіны да палякаў, пра польскую літаратуру.

Вельмі выразна абмалёўваюцца ў мініяцюрах аўтабіяграфічныя моманты. У 1939 годзе Я. Брыль быў прызваны ў польскую армію. Ён служыў у марской пяхоте. Уладзімір Калеснік пісаў: «Жылі на рэжыме баявой гатоўнасці, нават спалі цераз дзень адзетымі, роты па чарзе неслі баявое дзяжурства» [2, с. 75]. У адной з мініяцюр Я. Брыль успамінае гэты час:

«У даваенным польскім войску нам тлумачылі, што пяхотны полк, узняты па трывозе, павінен стаць на пляцы ў поўнай баявой гатоўнасці за дванаццаць мінут.

Гэтага дамагаўся наш гдыньскі батальён марской пяхоты, і гэта нам, салдатам, не надта падабалася» [3, с. 324].

У іншай мініяцюры знаходзім успамін «пана старшага сержанта», які аднойчы падшоў да адпачываючага пасля начнога дзяжурства Я. Брыля:

«– Поўстань! – вякнуў ён на ўсю моц бяззубага рота. – Бегем марш! Падній!.. Я ці, курва, адпочнэн!.. А тэраз – до лужка!..» [3, с. 326].

Далей Я. Брыль прызнаецца, што такое адбывалася неаднойчы і ўспамінаецца зусім нечакана, калі стомлены сеў на канапе, чакаючы сеанса. Пісьменнік не злуецца, а толькі